

KS. MARIAN MACHINEK

Sławomir Nowosad, *On Man, Theology, and the University. Selected Issues in Moral Theology*, Towarzystwo Naukowe KUL: Lublin 2020, ss. 242.

Artykuły naukowe publikowane w czasopismach lub pracach zbiorowych zazwyczaj bardziej niż obszerniejsze rozprawy odzwierciedlają problematykę, która w chwili ich publikacji była ważna. Jednak nawet wtedy, gdy autor decyduje się na ponowne wydanie już wcześniej opublikowanych tekstów w ramach osobnego tomu, mogą one okazać się tekstami inspirującymi. Z taką nadzieją ks. prof. Sławomir Nowosad zdecydował się wydać w formie zwartej publikacji dwanaście swoich tekstów, ogłoszonych drukiem już wcześniej w języku angielskim. Na potrzeby tej publikacji poszczególne artykuły opatrzone zostały w spisie treści numerami 1–12, co ułatwia odniesienie się do nich w niniejszej recenzji.

Zawarte w recenzowanym tomie teksty ks. prof. Nowosada pochodzą z pierwszych dwóch dekad nowego milenium, z wyjątkiem jednego, nieco starszego. Jednak to właśnie ten tekst, będący analizą projektu dokumentu końcowego Międzynarodowej Konferencji ds. Ludności i Rozwoju, która odbyła się w 1994 roku, wyznacza niejako problematykę całego zbioru. Dotyczy on centralnego sporu współczesności, czyli sporu o całościową koncepcję człowieka. Gdyby chciał szkiecowo scharakteryzować dominujące współcześnie koncepcje człowieka, to trzeba stwierdzić, że cechuje je daleko posunięty redukcjonizm. Konsekwencje takiego zredukowania człowieka do jednego z jego wymiarów i postrzegania go wyłącznie w takiej zawężonej perspektywie stają się szczególnie widocznie w obszarze etyki. Skoro nie ma już zintegrowanej koncepcji osoby ludzkiej, która mogłaby łączyć ludzkość ponad wszelkimi historycznymi i kulturowymi podziałami, to efektem musi być relatywizm moralny z mocno wyakcentowaną powinnością jak najdalej posuniętej tolerancji. Paradoksalnie jednak właśnie dokument końcowy konferencji kairskiej, a jeszcze bardziej dalsza historia zawartej w nim i propagowanej intensywnie w kolejnych dwóch dekadach wizji człowieczeństwa ujawniły, że to rzekomo szerokie i wszechogarniające spojrzenie na człowieka cechuje istotne zawężenie. Zagadnieniem, na które w swoim tekście zwraca uwagę autor, jest wyłączenie perspektywy religijnej (*The Religions of the World before Cairo* – tekst nr 6). Jej niemalże kompletna nieobecność w tym istotnym dokumencie odzwierciedla szeroko rozpowszechnioną tendencję spychania wymiaru religijnego do sfery prywatnej, która – jak się twierdzi – nie powinna zajmować znaczącego miejsca w dyskusji publicznej. Takie podejście bazuje na głęboko zakorzenionym stereotypie, zgodnie z którym religia jako taka była wielokrotnie w przeszłości i pozostaje

dzisiaj źródłem konfliktów, a ostatecznie nawet przemocy, włącznie z konfliktami zbrojnymi. Jednak ignorowanie całego bogactwa tradycji religijnych wraz z ich wartościami oraz opartej na nich refleksji teologicznej z pewnością nie przyczyni się do skutecznego rozwiązania problemów demograficznych i społecznych. W analizie dotyczącej konferencji kairskiej, ale także w innych tekstach omawianego tomu autor kontestuje takie podejście, dostrzegając jednocześnie głębokie różnice spojrzeń poszczególnych religii i tradycji religijnych na kwestię godności osoby ludzkiej, rodziny czy praw człowieka. Konstatuje też, że zamiast arbitralnego wykluczania perspektywy religijnej ludzkość musi znaleźć drogę dialogu i dowartościowania tradycji religijnych w ich bogactwie i różnorodności.

Pluralizm postaw etycznych oraz wizji istoty ludzkiej jest faktem, który musi zostać przyjęty do wiadomości i znaleźć swoje odzwierciedlenie w badaniach teologicznych. Autor odnosi się do tego problemu *explicite* w tekście nr 5 (*Contemporary Pluralism and Theological Cooperation*). Odpowiedzią na to niewątpliwe wyzwanie musi być współpraca zmierzająca do wyakcentowania tego, co centralne i istotne w teologicznej wizji istoty ludzkiej. Szczególna rola przypada tu katolickim fakultetom i uczelniom wyższym. Najistotniejszym zadaniem, przed którym stoją katolickie uczelnie, jest z jednej strony podjęcie na nowo dialogu z innymi dziedzinami wiedzy, z drugiej zaś ściślejsza współpraca międzynarodowa. Odpowiedzią na wyzwania związane z procesem globalizacji musi być ściślejsza współpraca między poszczególnymi ośrodkami katolickiej refleksji akademickiej i tworzenie nowych struktur, które ją umożliwiają i animują. Należy do nich między innymi Conference of Catholic Theological Institutions (COCTI), której prace i zamierzenia autor omawia.

Znaczenie środowiska uniwersyteckiego w dyskusji dotyczącej koncepcji człowieka, kształtu społeczeństwa i współczesnej kultury autor podkreśla w tekście nr 11 (*Man as the Primary Way for the University*). Nie ulega wątpliwości, że uniwersytet jako wspólnota uczonych i uczących się stanowi uprzywilejowane miejsce do refleksji antropologicznej. Niezależnie od niezwykle szerokiego wachlarza perspektyw właściwych dla różnych dyscyplin naukowych ostatecznie chodzi jednak o odpowiedź na pytania o samoświadomość człowieka, jego miejsce w świecie, a przede wszystkim kształt tworzonej przez niego kultury. Jak autor podkreśla w innym swoim tekście (*Catholic Universities and Contemporary Culture* – tekst nr 12), współczesna kultura dryfuje niebezpiecznie w stronę relatywizmu i indywidualizmu, co ostatecznie musi prowadzić do naruszenia delikatnej tkanki społecznej współpracy i pokojowego współistnienia. Katolickie ośrodki akademickie mogą stać się jeszcze bardziej forum twórczej i krytycznej dyskusji dotyczącej tych fundamentalnych dla zglobalizowanego świata jutra zagadnień.

Jak dalece pogłębiona refleksja dotycząca człowieczeństwa może wpłynąć na konkretne obszary życia społecznego, pokazują dwa teksty dotyczące solidarności i sprawiedliwości społecznej (*From Anthropology to Solidarity and Social Justice* – tekst nr 1) oraz właściwie rozumianej ekologii (*Anthropology*

as a Basis for Ecology – tekst nr 2). W obydwu autor wskazuje na kluczowe znaczenie pogłębionego rozumienia osoby ludzkiej nie tylko w jej indywidualnej niepowtarzalności, ale także jako istoty społecznej. Coraz bardziej staje się widoczna ścisła zależność indywidualnych zachowań oraz budowanych przez ludzi struktur, jak i kształtowanego przez indywidualne zachowania środowiska. Szczególną uwagę zwraca autor na solidarność społeczną, rozumianą nie tylko jako obszar przełamывania partykularnych egoizmów na rzecz troski o innych, ale także na negatywną „solidarność w grzechu”, polegającą na tym, że indywidualne uchybienia nie pozostają bez wpływu na kondycję całego społeczeństwa.

Wśród badań dotyczących integralnej koncepcji człowieka, którym autor poświęcił szczególnie wiele miejsca w swojej pracy naukowej, są ekumeniczne badania porównawcze. Autor zestawia ze sobą perspektywy antropologiczno-etyczne głównych denominacji chrześcijańskich, pokazując zarówno ich punkty wspólne, jak i istotne różnice. Przekonująco dowodzi, że różnice w ocenie konkretnych zachowań i czynów mają swoje głębokie podłoże w odmiennym spojrzeniu na istotę człowieczeństwa. Mimo wspólnej podstawy, którą jest biblijne przesłanie o stworzeniu człowieka, istnieją między wyznaniem chrześcijańskimi poważne różnice w teologicznej koncepcji istoty ludzkiej. Naszkicowaniu ram wspólnej, ekumenicznej teologii moralnej poświęcony jest tekst nr 7 (*Moral Theology Ecumenically Oriented*). Wysiłek w kierunku uwzględniającej odmienne spojrzenia relektury własnej tradycji teologicznej jest niezwykle istotny. Uwzględnienie perspektywy właściwej dla niekatolickich denominacji chrześcijańskich przyczynia się bowiem nie tylko do zredukowania uprzedzeń i skorygowania nieporozumień, ale stanowi inspirację do dalszego rozwoju katolickiego spojrzenia na moralne przesłanie płynące z Ewangelii. Ciekawym tekstem jest w tym kontekście analiza niekatolickich reakcji na encyklikę Jana Pawła II *Veritatis splendor* (*Ecumenical Responses to „Veritatis splendor”* – tekst nr 8). Paradoksem może być fakt, że ta pierwsza w historii Kościoła encyklika poświęcona w całości podstawom teologii moralnej spotykała się nierzadko z bardziej pozytywną reakcją w środowiskach niekatolickich niż w gronie katolickich teologów moralistów.

Podobieństwa i różnice w podejściu różnych denominacji chrześcijańskich do moralnego przesłania Ewangelii stają się widoczne szczególnie w kontekście konkretnych problemów etycznych. Autor dokonał ekumenicznej analizy nauki o prawie naturalnym z perspektywy anglikańskiej (*Natural Law in the 20th c. Renewal of Anglican Moral Theology* – tekst nr 9) oraz kwestii wojny sprawiedliwej z perspektywy prawosławnej (*War – Just or Justifiable? A Christian Orthodox Perspective* – tekst nr 10). W obydwu tekstach ukazał specyficzny dla teologów każdej denominacji sposób rozumienia przesłania Ewangelii oraz uwzględniania dotychczasowej tradycji teologicznej. Niemalą rolę odgrywają tu także kwestie związków poszczególnych Kościołów ze sprawującymi władzę cywilną w danym państwie.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt antropologii teologicznomoralnej. Integralna antropologia, która jest podstawą zdrowego społeczeństwa i przyjaznej człowiekowi kultury, nie jest tu jedynie wytworem refleksji filozoficznej i teologicznej. Z chrześcijańskiego punktu widzenia wyłania się ona z doświadczenia wspólnoty Kościoła. Chrześcijaństwo nie jest tylko teoretycznym projektem, ale wspólnotą wierzących, którzy jednoczą się wokół przesłania niesionego przez Ewangelię. W ten sposób nawet ściśle wewnętrzne tematy, takie jak rozumienie Kościoła jako wspólnoty osób (*Ecclesiology of Communion* – tekst nr 4) czy też kwestia chrześcijańskiego świadectwa niecofającego się nawet przed oddaniem życia (*Christian Martyrdom Never Expires: Some Theological and Ethical Aspects of Obedience 'usque ad sanguinem'* – tekst nr 3), mogą stać się inspiracją w dyskusji dotyczącej właściwego kształtu życia społecznego. We wspólnocie wierzących znajdują się oczywiście różni ludzie – zarówno gotowi ponosić wszystkie konsekwencje swojej wiary, jak też traktujący ją jedynie jako duchowy dodatek do codzienności. Jednak nacisk kładziony przez naukę chrześcijańską na spójność wiary i życia oraz na moralną integrację każdego wierzącego przyczynia się niewątpliwie do moralnej przejrzystości społeczeństw, których częścią są wspólnoty wierzących w Chrystusa.

Obok szerokiego wachlarza tematycznego, na uwagę i pozytywne docenienie zasługuje niewątpliwie styl wszystkich tekstów ks. prof. Nowosada. Jego analizy charakteryzują się nieczęsto spotykanym połączeniem klarownej argumentacji ze spokojną narracją i staranną szatą językową. Dzięki tym przymiotom nawet wtedy, gdy autor uważa za stosowne jasno wyrażać swoje stanowisko czy też krytykować stanowiska odmienne, czytelnik nie odnosi wrażenia, że ma do czynienia z tekstem propagandowym, pełnym zwrotów apelatywnych czy też ironicznych i kąśliwych uwag pod adresem inaczej myślących. Autor mógł oczywiście dokonać relektury swoich tekstów w kontekście nowych wyzwań oraz uzupełnić je o nowszą literaturę, jednak – jak sam wyjaśnia we *Wprowadzeniu* – pozostawienie ich w pierwotnej formie odzwierciedla specyficzne pytania i znaki czasu, w których powstawały.

Wydanie w osobnym tomie angielskich wersji dwunastu tekstów ks. prof. Nowosada pozwala przedstawić refleksję jednego z czołowych polskich teologów moralistów na forum międzynarodowym. Nierzadko właśnie bariera językowa sprawia, że polska myśl teologiczna jest jeszcze zbyt skromnie reprezentowana w światowym dyskursie teologicznym.